

ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ІНЖИНІРИНГУ

Стаття присвячена виокремленню характерних ознак договору інжинірингу та визначення договору інжинірингу як цивільно-правової угоди. Проаналізовано погляди вітчизняних вчених щодо виокремлення концепцій трактування договору інжинірингу. У статті надано авторське визначення договору інжинірингу.

Ключові слова: договір, договір інжинірингу, предмет, сторони, характеристика.

Постановка проблеми та її актуальність.

Будь-яке правове явище має своє поняття, яке спрямоване насамперед на визначення його особливостей, мети та характеру регулювання відносин. Ця аксіома стосується і такого поняття, як «договір». Звертаючи увагу на те, що чинний Цивільний кодекс (далі – ЦК) у ст. 626 надав легальне визначення поняття договору як домовленості двох або декількох осіб, спрямованої на встановлення, зміну чи припинення цивільних правовідносин, зазначимо, що не угоди, як інколи пишуть [1, с. 184]. Очевидно, що на понятійному рівні немає одностайної позиції з приводу даного питання. Проблема договору регулювання суспільних відносин присвячено величезну кількість наукових і практичних досліджень як в рамках загальної теорії права, так і в рамках конкретних галузей права: цивільного, господарського, аграрного тощо. Ці дослідження мають своє гносеологічне підґрунтя, зокрема становлення та розвиток доктрини цивільного права у сфері інжинірингових відносин.

Аналіз досліджень і публікацій. Науково-теоретичною базою даної статті є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-дослідників, зокрема Шершеневич Г. Ф., Мейер Д. І., Халфіної Р. О., Рассудовського В. А., Брагинського М. І., Шишки Р. Б., Лідовець Р. А., Веретельник Л. К. тощо.

Метою дослідження є з'ясування сутності поняття «договір інжинірингу» та виокремлення його характеризуючих ознак.

Виклад основного матеріалу. У дореволюційній літературі цивільного права договір визначався як угода, з якої виникає зобов'язання. Г. Ф. Шершеневич визначив договір як «угоду двох або більше осіб, що спрямована до встановлення, зміну або припинення юридичних відносин» [2, с. 292]. Д. І. Мейер – як «угоду волі двох або декількох осіб, яка породжує право на чужу дію, що має майновий інтерес» [3, с. 46].

К. П. Победоносцев – як «свідому угоду кількох осіб, в якій вони спільно виявляють свою волю для того, щоб визначити між собою юридичне відношення, в особистому своєму інтересі по майну» [4, с. 2]; І. А. Покровський – як «спосіб регулювання відносин між приватними особами відповідно до їх індивідуальних інтересів та потреб, де об'єднуючою силою є угода сторін, тобто їх воля» [5, с. 149].

У радянський і пострадянський періоди розвитку цивільно-правової науки, як і раніше, домінує визначення договору як угоди, що є підставою виникнення договірних правовідношень, але ряд вчених відходять від цього і називають договір загальним вольовим актом. Цікаве визначення було запропоноване професором Р. Й. Халфіною: «Договір в радянському цивільному праві – досконала у встановленій законом формі домовленість двох або декількох осіб (організацій або громадян), що встановлює і регулює, у відповідності з існуючим правопорядком, їх взаємні цивільні права та обов'язки, спрямована на здійснення планів соціалістичних організацій і на безпосереднє задоволення матеріальних і культурних потреб та інтересів громадян» [6, с. 3]. Практично воно, без підкреслення його плановості, у скороченому дещо виді відтворено у ст. 626 ЦК України.

Інтерес до визначення поняття договору не згас досі. А. Д. Корецький вивів наступне визначення: «Гражданско-правовой договор – это выраженные в требуемой законодательством форме согласованные намерения двух или более лиц совершить друг в отношении друга (или третьих лиц) действия, направленные на возникновение, изменение или прекращение гражданских правоотношений и в силу закона достаточные для наступления указанных последствий в целях осуществления личных, как правило, имущественных интересов» [7, с. 7].

Як бачимо, в юридичній науці так і не склалося єдиного, сталого розуміння договору, і навіть та обставина, що поняття договору має законодавчу дефініцію, не дозволило вирішити існуючих в науці суперечок. Нам ближча позиція, згідно з якою договором є домовленість, спрямована на виникнення або зміну цивільних правовідносин.

Вкрай важливим, на наш погляд, елементом характеристики договору є визначення його правового регулювання, тобто його правової природи (цивільно-правова чи господарсько-правова). Беручи до уваги те, що в жодному нормативному акті не встановлено вимог, що договір інжинірингу виконується лише суб'єктом господарської діяльності, то робимо висновок, що він є цивільно-правовим як двосторонній правочин. Але наявність звичаїв ділового обороту стосовно того, що зазвичай виконавцем інжинірингових послуг є інжинірингова фірма, дає підставу стверджувати, що договір інжинірингу має змішану природу, тобто таким, що підпадає під регулювання принаймні двох інститутів.

Предмет договору інжинірингу розкривається через такі категорії, як «дії» та «роботи», тобто істотною умовою в даному випадку можемо вважати сам процес виконання інжинірингових відносин та результат.

Заслугують на увагу доктринальні позиції цивільного права щодо предмета договору. Наразі серед основних теорій з цього приводу є такі, що розглядають предмет як: саму роботу, тобто дії щодо виконання отриманого завдання, проте результат робіт є очікуваним, а ризик виконавця ігнорується (В. А. Рассудовський [8, с. 231], М. І. Брагінський [9, с. 487]); результат роботи [10, с. 57]; саму роботу та її кінцевий результат [11, с. 87].

Остання позиція є найбільш плідною і охоплює як самі роботи, так і їх результат, звертаючи увагу на те що вона надає можливість визначити напрями вдосконалення механізму договірного регулювання договорів підрядного типу. Вона може бути застосована і щодо договору інжинірингу, але з урахуванням його змішаності.

Сторонами досліджуваного договору є замовник і виконавець. Замовниками зазвичай є фізичні та юридичні особи. Виконавцями, як свідчить практика, є спеціалізовані інжинірингові компанії, які спеціалізуються на окремих ланках інжинірингового циклу або надають повний спектр інжинірингових послуг. Рідше виконавцями є фізичні особи.

На підставі наведеного можемо запропонувати власне визначення договору інжинірингу: за договором інжинірингу виконавець відповідно до завдання замовника зобов'язується у встановлені строки виконати передбачені договором інжинірингові роботи або надати інжинірингово-консультаційні послуги, а замовник зобов'язується прийняти отримані результати і сплатити обумовлену суму.

Виходячи з того, що цивільне право є системним, то й системними є його детермінуючі частини. Проблема систематизації договорів не є новою не тільки для цивільного права, вона є давно назрілою пухлиною для договірного, господарського, підприємницького тощо. Використовуючи систематизаційний підхід класифікації договорів, запропонований Л. В. Веретельник, ми спробуємо визначити місце договору інжинірингу у системі договорів.

Як зазначила Л. В. Веретельник, беручи до уваги об'єктивний критерій – розміщення норм про цивільно-правові договори у позитивному праві, їх можна поділити на дві групи: ті, які охоплені регулюванням ЦК України, та які врегульовані поза його межами (не поіменовані договори) [21, с. 180]. Договір інжинірингу відносимо до непоіменованих договорів, тому що поіменованими договорами слід вважати ті, які прямо передбачені нормами цивільного законодавства (наприклад, купівля-продаж, міна, підряд тощо). Непоіменований договір є досить гнучкою конструкцією, але його оформлення та стабільність, як свідчить судова практика, нерідко носить непередбачений характер, оскільки не поіменований договір є договором, регулювання якого законом невідоме, тобто умови, які він може містити, є досить новими, а отже тлумачення цих умов може викликати неабияку кількість питань. Частина 1 ст. 6 ЦК України презюмує допустимість укладання договорів, не передбачених цивільним законодавством, але які не суперечать його загальним засадам. Непоіменовані договори мають відповідати й вимогам сумлінності, розумності і справедливості. Беручи до уваги ч. 1 ст. 11 ЦК України, яка наголошує, що цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, які не передбачені актами цивільного законодавства, але за аналогією породжують права і обов'язки, Р. О. Стефанчук зазначає, що «до цих договорів слід застосовувати аналогію закону та аналогію права» [12, с. 8]. Непоіменованим договір інжинірингу також вважає ряд вчених, зокрема Л. Б. Ситдикова [13], А. П. Посадський тощо [14, с. 64]. Проте не можемо не погодитись із

тезою, що, зважаючи на тенденцію кодифікації договорів, кількість не поіменованих та не врегульованих ЦК України договорів повинна зменшуватися, що, зокрема, буде відповідати призначенню ЦК як основного акту цивільного законодавства.

За співвідношенням суб'єктивних прав та юридичних обов'язків сторін договору інжиніринг можна віднести до двосторонніх синалагматичних (права і обов'язки сторін взаємнокорельовані) договорів.

Залежно від наявності зустрічного мінового майнового зустрічного еквіваленту договір, який нас цікавить, відносимо до відплатних, тобто підприємницьких договорів. Відплатним слід визнавати договори, в яких одна сторона за виконання нею обов'язку повинна отримати відповідне відшкодування чи то у формі грошей, чи то у формі інших матеріальних цінностей. Такі договори є споживчими і/або підприємницькими. У перших споживач сплачує плату за надані йому товари, роботи чи послуги підприємцю чи іншій особі, яка такого статусу не має, у другому – в ціні такого товару закладено і частину прибутку підприємця. Звертаючись до ЦК України, зокрема до ч. 5 ст. 626, де зазначено, що будь-який договір вважається відплатним, поки інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору. Тобто дана норма кодифікованого акту вказує на презумпцію оплатності договору, що відповідає ринковій економіці та Конституції України. Договір інжинірингу також є відплатним, виходячи із звичаїв ділової практики. Можемо зазначити, що при укладенні оплатних договорів дотримання певної еквівалентності є необхідною умовою рівноправності сторін. Інакше кажучи, взаємне надання сторін у разі укладення відплатного договору повинно перебувати у певній пропорційності. Надмірну обтяжливність договору характеризує, в тому числі, очевидна невідповідність зобов'язань однієї сторони за договором або обсяг виконання, що перевищує законом норму.

Залежно від підпадання під регулювання галузевих норм права розрізняють змішані і комплексні договори. Договір інжинірингу є змішаним. Він має в собі елементи інших договорів. Змішані договори в теорії цивільної науки наразі спричиняють ряд суперечок. Недарма їм приділена неабияка увага в юридичній літературі, зокрема: професор А. О. Собчак вважав їх проміжною стадією для виникнення нових договорів [15, с. 61]; професор І. Ю. Красько вважав змішані договори інструментом інтеграції, та спо-

собом уникнення дроблення правового регулювання відносин через укладення декількох договорів [16, с. 30]. Тому ми вважаємо змішаний договір є підставою для виникнення єдиного зобов'язання, яке поєднує риси договорів різного типу. У ньому одне правовідношення (за основним предметом) є базовим, а інше – допоміжним чи складовим. Проте не можемо не зазначити, що договір інжинірингу може бути, зокрема, комплексним, тобто таким, що підпадатиме під регулювання декількома галузями права.

Слід підкреслити, що договір інжинірингу можна віднести до конгломерованих договорів. Так, В. А. Ойнгезихт до конгломерованих договорів відносить такі, коли з метою функціональної зручності в одному документі оформляються два чи декілька різних договорів з механічним поєднанням різнорідних частин [17, с. 5]. Хоча в даному аспекті слід зазначити, що деякі вчені вважають, що недоцільно вживання термінів «інтегрований», «конгломерований» та «комплексний» для позначення змішаного договору [20, с. 5].

Наразі, на наш погляд, договір інжинірингу є договором про приєднання, тобто таким, умови якого встановлені однією зі сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору. Хоча С. О. Бородовський зазначає, що «договір приєднання необхідно розглядати як форму укладення договору, а не як вид договору» [18, с. 4], що є обґрунтованим, але відображає підставу виникнення цих правовідносин. Типові їх форми і умови розробляє виконавець, а потім стандартні контракти пропонує заповнити замовнику. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору. Лише ціна у таких договорах залежить від видів та характеру робіт та послуг та терміну на їх виконання.

Не можна не згадати такий елемент договору, як фідучіарність. Замовник передає виконавцю інформацію (про його можливості оплатити роботи), про окремі умови та побажання, передає виконавцю документацію, необхідну для виконання ним цих послуг. Така інформація зазвичай має конфіденційний характер. З іншої сторони, виконавець повинен забезпечити їй належний рівень захисту, особливо від партнерів по бізнесу.

У науковій літературі можна зустріти ще таку характеристику договору, як алеаторність. Алеаторний (ризиковий) договір (від лат. – ризик, випадковість, небезпечність) – вид договору, в основі якого лежить ризик (імовірність) настання

певної обставини чи події. Заздалегідь невідома можливість реалізації цієї імовірності і становить предмет алеаторного договору. Алеаторним, як зазначає В. В. Луць, є і договір підряду, за яким підрядник на свій ризик виконує певну роботу за завданням замовника (ст. 332 Цивільного кодексу України) [19, с. 79]. Застосовуючи аналогію права, та беручи до уваги той факт, що в основі договору інжинірингу лежить договір підряду, можемо стверджувати, що алеаторна природа характерна для інжинірингових відносин зокрема, яка присутня, але не бажана. На жаль, у цивільному законодавстві термін «ризик» ще не має свого сталого визначення. Якщо поєднати дві сфери життя суспільства, зокрема економічну та правову, можемо говорити, що ризик є базовою категорією приватного права, фундаментальною, стрижневою економічною категорією ліберального суспільства, основною умовою існування якої є вільний ринковий механізм.

У системі характеристика договору інжинірингу відображає певний алгоритм дій його сторін з моменту виникнення між ними правовідносин до їх припинення.

Висновки. Отже, договір інжинірингу – це письмова домовленість, за якою одна сторона (виконавець) за замовленням іншої сторони зобов'язується в певний термін виконати визначений у договорі перелік інжинірингових робіт, а інша сторона має сплатити обумовлену сторонами суму грошей та належним чином прийняти результат роботи.

Договір інжинірингу є двостороннім, оплатним, консенсуальним, фідучіарним, алеаторним, підприємницьким, змішаним, комплексним та завжди договором про приєднання.

Література

1. *Цивільний кодекс Української РСР 1963 р.* [Електронний ресурс]. – К.: Інфодиск: Законодавство України, 2008. – 1 електрон. опт. диск (CD –ROM): кольор.; 12 см. – Систем вимоги: не нижче Pentium-233 Mb; ОЗУ 32 Mb CD-ROM Windows 95OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Назва з титулу. екрану.

2. *Шершеневич Г. Ф.* Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич. – М.: Спарк, 1995. – 556 с.

3. *Мейер Д. И.* Русское гражданское право. В 2 ч.: Ч. 2 (по исправленному и дополненному 8-му изд. 1902 г.) / Д. И. Мейер. – М.: Статут, 1999. – 455 с.

4. *Победоносцев К. П.* Курс гражданского права. В 3 т. / Под ред. В. А. Томсинова. – М.: Зерцало, 2003. – Т. 3. – 608 с.

5. *Покровский И. А.* Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М.: Статут, 1998. – 353 с.

6. *Халфина Р. О.* Значение и сущность договора в советском социалистическом гражданском праве / Р. О. Халфина. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – 120 с.

7. *Корецкий А. Д.* Теория договорного регулирования гражданско-правовых отношений: автореф. дисс... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / А. Д. Корецкий. – Ростов-на-Дону, 2007. – 58 с.

8. *Рассудовский В. А.* Государственная организация науки в СССР / В. А. Рассудовский. – М.: Юрид. лит., 1971. – 217 с.

9. *Брагинский М. И.* Договорное право: в 4 кн. / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – [3-е изд., стереотип.] – М.: Статут, 2000 – 2009. – Кн. 1: Общие положения. – 2000. – 841 с.

10. *Шишка Р. Б.* Договорные отношения вузов в области научно-технического прогресса: автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Р. Б. Шишка. – Харьков, 1985. – 187 с.

11. *Ринг М. П.* Договоры на научно-исследовательское и опытно-конструкторские работы / М. П. Ринг. – М.: Юрид. лит., 1967. – 200 с.

12. *Стефанчук Р. О.* Цивільно-правові відносини // Цивільне право України. Навч. посіб. / Р. О. Стефанчук, Ю. В. Білоусов, С. В. Лозінська, С. Д. Русу та ін. [за заг. ред. Р. О. Стефанчука]. – К.: Прецедент, 2004. – 394 с.

13. *Ситдикова Л. Б.* Непоименованные договора в сфере оказания консультационных услуг / Л. Б. Ситдикова // Юридический мир. – № 9. – 2009. – С. 153.

14. *Посадский А. П.* Основы консалтинга: пособие для преподавателей экономических и бизнес-дисциплин / А. П. Посадский. – М.: ГУ ВШЭ, 1999. – 239 с.

15. *Собчак А. А.* Смешанные и комплексные договора в гражданском праве / А. А. Собчак // Советское государство и право. – 1989. – № 11. – С. 66.

16. *Красько И. Е.* Смешанный договор. Условия действительности и недействительности / И. Е. Красько // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1998. – № 5. – С. 73.

17. *Ойгензихт В. А.* Нетипичные договорные отношения в гражданском праве: [учеб. пособие] / В. А. Ойгензихт. – Душанбе: Изд-во Тадж. унта, 1984. – 128 с.

18. *Бородовський С. О.* Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С. О. Бородовський. – Івано-Франківськ, 2005. – 211 с.

19. Луць В. В. Контракти в підприємницькій діяльності: [навч. посібник] / В. В. Луць. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 576 с.

20. Лідовець Р. А. Змішані договори в цивільному праві: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Р. А. Лідовець. – Острог, 2004. – 38 с.

21. Веретельник Л. К. Проблема систематизації договорів у цивільному праві / Л. К. Веретельник // Форум права. – 2011. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuiv.gov.ua/ua/e-journal/FP/2011-1/11/vlkucp.pdf>

К. Е. Насурлаева

Понятие и характеристика договора инжиниринга

Статья посвящена выделению характерных признаков договора инжиниринга и определению договора инжиниринга, как гражданско-правовой сделки. Проанализированы взгляды отечественных ученых относительно выделения концепций трактовки договора инжиниринга. В статье дается авторское определение договора инжиниринга.

Ключевые слова: договор, договор инжиниринга, предмет, стороны, характеристика.

K. Nasurlaieva

Concept and characteristics of engineering contract

The article is devoted to the defining of characteristic features of engineering contract and its definition as a civil agreement. National scientific views regarding concepts of engineering contract interpretations are analyzed. The author's determination of engineering contract is provided in the article.

Key words: contract, engineering contract, object, parties, characteristics.